

NAGY SÁNDOR gyakorlóiskolai tanár:

AZ ÉVKÖZI ISMÉTLŐ ÓRÁK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

A megelőző években több hazai szerző választotta vizsgálódási témául az iskolai ismeretszerzés folyamatának elemzését [1]. Az iskolai gyakorlat alapján kimutatták e folyamatnak lényegbeli megegyezését a dialektikus materializmus ismeretelméletével, ugyanakkor feltárták a pedagógiai specifikumokat is. Meg kell keresnünk e folyamatban az ismétlő óra helyét, tisztázni kell az ismétlő óra funkcióját. Választ kell adni arra a kérdésre, milyen órát tekinthetünk ismétlő órának.

A didaktika még adós az ismétlő órák tekintetében egy sor fontos kérdésben. Oktatási gyakorlatunkban éveken át háttérbe szorult az ismétlés. A leginkább kidolgozott az óratispusokon belül a vegyes típusú óra. A megszilárdítás, gyakorlati alkalmazás feladatait megoldó ismétlő, gyakorló és számonkérő órák tekintetében sok még a kidolgozatlan kérdés. Az okot kutatva, a leglényegesebbet a következőkben lehet idézni: »Az ismétlő órák háttérbe szorulásának fő okát a tantervek maximalizmusában kell látnunk. Elsősorban ennek következménye, hogy a nagy anyag miatt ismétlésre, gyakorlásra alig jut idő.« [2]. Mivel a mindennapos gyakorlat elmaradott volt e tekintetben éveken át, nem juthatunk el az általánosításokhoz sem, és a felvetődő problémák jelentős része a mai napig sem talált megoldásra. A maximalizmus kiküszöbölésében komoly eredményeink vannak, a tananyagcsökkentések lehetővé teszik, hogy a téma (tárgykör) egészére vonatkozóan is végigvezessük tanítványainkat az ismeretszerzés útján. Ezt már a gyakorlat is mutatja, mert egyre nő az ismétlő, gyakorló, számonkérő órák száma.

Fontos kérdés az, hogy a téma (tárgykör) oktatásának folyamatába hova illesszük be az ismétlő órát. A probléma nem is olyan egyszerű, mert a folyamat mozzanatai rendszerint nem jelentkeznek »tisztán« a gyakorlatban, hanem összefonódnak. Az órák rendszerében az ismétlő óra feladatát az ismeretek megszilárdításában, rögzítésében szoktuk megjelölni. Ezzel egyben az óra funkcióját is meghatározzuk, természetesen egészen vázlatosan. Az ismeretek megszilárdításának az oktatási folyamatban azonban más lehetőségei is vannak. Az ismétlés reprodukciós folyamat, mely a tanult anyag lényeges kérdéseinek kiemelése, rendszerezése, új általánosítások megfogalmaztatása útján eredményezi az ismeretek megszilárdulását. Mivel reprodukálásról nemcsak az ismétlő órával kapcsolatban beszélhetünk, hanem a gyakorló és ellenőrző órákon is, sokan nem látnak különbséget ismétlő, gyakorló és számonkérő

óra között. A különbségek aláhúzása pedig lényeges, mert az ismétlő órán középpontban álló didaktikai feladat más, mint az említett másik két órán. A gyakorló és számonkérő órákon központi feladat a jártasságok és készségek kialakítása, illetve az ismeretek, jártasságok és készségek ellenőrzése. E feladatok megoldása közben megszilárdítás is történik, azonban e mozzanat alá van rendelve a gyakorlati alkalmazás, illetve az ellenőrzés feladatának. Ilyen megjegyzések az ismétlő órával kapcsolatban is helytállóak, amennyiben az ismétlés során is ellenőrzünk és bizonyos esetekben megkívánjuk a gyakorlati alkalmazást, de itt is alárendelt szerepet játszanak ezek a mozzanatok.

- Az ismétlő órák célja mindenekelőtt a tanult tények és az ezekhez kapcsolódó általánosítások megszilárdítása, rögzítése. Egy óracsoporton belül ezt a feladatot akkor kell megoldanunk, amikor az új anyag tárgyalása befejeződött. Az ismétlés során megszilárdított ismeretek birtokában következhet a szerzett ismeretek gyakorlati alkalmazása, majd ellenőrzése, gyakorló, illetve számonkérő órán. Az óra helyének ilyen megjelölése logikus, összhangban áll az iskolai ismeretszerzés folyamataival. Az oktatási folyamat logikájával ellentétben az a megoldás, mely az ismétlő órát »mindenck után«-ra, a téma (tárgykör) legutolsó órájának állítja be. Ez ugyanis azt jelenti, hogy meg nem szilárdított ismeretekkel végeztetünk gyakorlást, illetve ellenőrzést. Ez, a folyamatot tekintve logikátlan, a tanulók szempontjából pedig igazságtalan.

Az ismétlésben, mint reprodukciós folyamatban jelentkező központi feladatot illetően a megoldásnak többféle módja lehetséges. Mivel lehetetlen a téma (tárgykör) egészének reprodukáltatása, annak leglényegesebb problémáit foglaljuk össze. Célkitűzésünk ez esetben az összefoglalás, mely az anyag eredeti elrendezésének megváltoztatása nélkül megy végbe közös munkával. Más a célkitűzésünk akkor, ha tanítványaink az anyagot jobban bírják. Ez esetben kerülhet sor arra, hogy bizonyos szempont, vagy szempontok kiemelésével, ezekhez csoportosítva az anyagot, végezzük az ismétlést, mely az egyszerű összefoglaláson túl már rendszerezést jelent. Amennyiben módunkban áll több órán át ismételni, és már összefoglaltuk, rendszereztük az ismereteket, bizonyos esetekben az anyag ismeretében eddig nem látott összefüggéseket vetethetünk észre a tanulókkal, melyek alapot adnak új, magasabbszintű általánosításhoz. Ez esetben célunk az ismétlő órán az ezekhez való eljuttatás lesz [3]. A megszilárdítást ily módon különböző célkitűzések megvalósítása útján érhetjük el, és e céloktól függően más-más jellegű lesz az ismétlő óra, tartalma, felépítése különböző lesz. Ezzel magyarázható az elnevezések tarkasága is: ismétlő óra, összefoglaló óra, rendszerező óra, általánosító óra. Az elnevezések a tanári célkitűzésekre utalnak, végeredményben azonban minden ilyen óra leglényegesebb meghatározója az, hogy reprodukálás folyik az ismeretek megszilárdítása céljából. Indokolatlan lenne e megállapítás elfogadása után az ismétlő órák különböző típusairól beszélni. Az összefoglalás, rendszerezés, általánosítás megjelölések bár különbözőek, mégis egy didaktikai feladat megoldását jelentik, és ez a megszilárdítás. A megszilárdítás feladatait megoldó óra ismétlő óra a típust illetően, melynek

célunktól függően (összefoglalás, rendszerezés, általánosítás) sokféle változata (variánsa) lehet. E meg gondolás alapján ismétlő órának tekinthetjük azt a tanítási órát, melyben célunk az ismeretek összefoglalással, rendszerezéssel, általánosítással történő megszilárdítása reprodukáltatás útján. [4].

»Az órák sorsa jórészt eldől az előkészülés során.« [5]. Ez alól az ismétlő óra sem kivétel. Célszerű mindenekelőtt az előkészülés néhány problémáját felvetni. Nem általános szempontokat, hanem — a tárgyalatípus sajátossága felől megközelítve a kérdést — a sajátosakat.

Az utóbbi években gyakran esett szó a tematikus tervezésről. Szovjet pedagógiai tapasztalatokból ismertük meg a tervezés lényegét. Tapasztalataim arról győztek meg, hogy az ismétlő órák tekintetében kulcskérdés a tematikus tervezés. A továbbiakban csak az ismétlő órával kapcsolatban vizsgálom az előkészülésnek ezt a módját. Logikai szempontból itt a következő probléma jelentkezik: »Az összefoglaló órák fő problémája a gondolkodásra nevelés tekintetében az, hogy milyen logikus rendszer alapján lehetne az egész témakört egységes, logikus rendszerbe foglalva áttekinteni.« [6]. Tematikus tervünknek kell biztosítania, hogy a téma (tárgykör) anyaga egészet alkosson a feldolgozás során. Különösen nagy a jelentősége ennek akkor, ha az óracsoportban feldolgozásra kerülő ismeretanyagot a tankönyv nem logikus rendben nyújtja. A tematikus tervben szerepelnie kell a kialakítandó fogalmaknak. E követelmény kapcsán ismét logikai természetű kérdés vetődik fel. A tervben feltüntetett és az oktatás folyamatában elsajátítandó fogalmakkal kapcsolatban már a tervezéskor meg kell jelölnünk, hogy ezekkel kapcsolatban milyen logikai műveleteket végeztetünk. (Meghatározás, felosztás.)

Lélektani szempontból a tematikus terv összeállításakor a transzfer jelentőségéről nem szabad megfeledkeznünk. Ez lényegében annak mérlegelését jelenti, hogy az előzőekben szerzett ismeretek alapján a tanulók milyen lehetőségekkel kezdenek az új témában (tárgykörben) feldolgozandó ismeretek és jártasságok, készségek elsajátításához.

A pedagógusok számára írt utasítások a tervezés tekintetében megelégszenek az éves tervvel. (Tanmenet.) Aki tematikus tervet készít, kétféle tervvel rendelkezik. Célszerű lenne a jövőben a felesleges írogatás elkerülése céljából olyan nyomtatványt rendszeresíteni, amely lehetővé tenné a két tervezés egyesítését. A nyomtatvány megfelelő rovatai lehetőséget adnának az anyag, a cél feltüntetésére, a fogalmak, jártasság, készség, az alkalmazott módszer(ek), segédeszközök megjelölésére. Most ugyanis az a helyzet, hogy ilyen segítség híján a pedagógusok nagyrésze nem készít tematikus tervet, felesleges írogatást lát benne. Az oktató munka tervszerűségét, tudatosságát biztosítaná ez a tervezési mód.

Az ismétlő órára való előkészülés viszonylatában mutatom be a következőkben, hogy nem nyűgöt, felesleges írogatást jelent, hanem haszna is van.

Mindenekelőtt a téma (tárgykör) óráinak vázlatos kidolgozását jelenti. A tanár új témához érkezik. A rendelkezésre álló órákat elosztja

az anyag természetének, az oktatási folyamatnak megfelelően. Napjainkban így jár el a legtöbb pedagógus, elosztja az órákat. Itt azonban megáll a tematikus tervezésben. A legtöbb tanmenetben ilyen tervezéssel találkozunk. Példaként idézek egy éves tanmenetből egy részletet. Magyar irodalom, általános iskola VI. osztály.

Tárgykör: Fazekas Mihály: Ludas Matyi.

Összes órák száma: 10.

1. óra. Ismerkedés a korról és az íróval.
2. óra. Az első levonás tárgyalása.
3. óra. A második levonás elemzése.
4. óra. Harmadik levonás.
5. óra. A harmadik levonás tárgyalásának folytatása.
6. óra. A negyedik levonás elemzése.
7. óra. Dolgozatírás.
8. óra. A dolgozat javítása.
9. óra. A tanultak összefoglalása.
10. óra. Számonkérés.

Ez a terv csak annyiban tematikus, hogy egészként kezeli a témát, elosztja a rendelkezésre álló óraszámot. Tükröz bizonyos folyamatjelleg is, bár ezt nem látjuk, de kis elemzés után meggyőződhetünk róla. A tanár ismeri az oktatás folyamatát. Az ilyen »tematikus« terv azonban nem sokat ér. Alig több az anyag mechanikus beosztásánál. Nem nyújt segítséget az egyes órák tervezésénél, így az ismétlő óra szempontjából sem. Részletesebb tervet kell készíteni. Milyen lehet az a tematikus terv, amely segít? Maradjunk a fenti témánál.

Mindenekelőtt célszerű a tervben rögzíteni azt, hogy mi a célunk az egész anyag tanításával, milyen nevelési feladatokat kell megoldanunk, továbbá, mely fogalmat (fogalmakat) kell kialakítanunk. Fazekas művével kapcsolatban ez a következő lehet a tantervi célkitűzések és az ott megjelölt feladatok figyelembevételével:

1. Meg kell ismertetni a jobbágyság helyzetét, meg kell mutatni egyre erősödő öntudatát.

2. Ki kell alakítani »a mű hőse«, »a cselekmény« és »időmértékes verselés« fogalmát.

3. A műelemzés során tovább kell mélyíteni az elnyomók iránti megvetés érzését, meg kell szerettetni az elnyomott nép hőseit.

Ezt követően az egyes órák vázlatos megtervezése következik. E munka nemcsak abból áll, hogy megfogalmazzuk az egyes órák tárgyát. A már megfogalmazott célkitűzések szem előtt tartásával azt kell megállapítanunk, hogy az egészből mely részfeladatok elvégzésére ad lehetőséget a szóbanforgó óra. Ez az egyes órák vázlatos összeállításához vezet. Az ilyen összeállításból már sokat nyerünk, amikor az egyes órákra készülünk. A Ludas Matyival kapcsolatos órák vázlatos kidolgozása így alakulhat:

1. óra. (Bevezető óra.)

Megismerkedés a költővel: debreceni diákoskodása, külföldi tartózkodása, hazatérése, a fűvészkedő tudós, a költő. A jobbágyság élete Fazekas Mihály korában: éiményszerűen, történelmi feljegyzések alapján. Házi feladat: Milyen körül-

mények között született Fazekas Mihály: Ludas Matyi című műve? (Néhány mondattal.)

2. óra. (Vegyes típusú óra.)

A házi feladat ellenőrzése. Az első levonás bemutatása. A jobbágy-gyermekek helyzete, vágya. A helyzet bemutatásának (expozíció) szerepe. A bonyodalom kezdete. Házi feladat: Miben mutat példát Matyi jobbágytársainak?

3. óra. (Vegyes típusú óra.)

A házi feladat számonkérése. A második levonás bemutatása és tárgyalása. »Megdobban az ijedezésre rákapott jobbágy«-mondat kiemelése. A példamutatás hatása. A mű hőse. A jellemzés eszközei: a hős bemutatása. A Ludas Matyi vers, vagy próza? Hosszú, rövid szótagok. Házi feladat: Hogyan fejlődtek az események? (Szóbeli.) Egy verssor elemzése. (Írásbeli.)

4. óra. (Vegyes típusú óra.)

A házi feladat ellenőrzése. Helyesen elemezték-e a szótagokat? A harmadik levonás bemutatása. Hogyan mutatják a további események Matyi tehetségességét? A főhős újabb tulajdonságai. Népies szólások, közmondások. Házi feladat: Ludas Matyi legjellemzőbb tulajdonságainak feljegyzése.

5. óra. (Vegyes típusú óra.)

A harmadik levonásról tanultak számonkérése. Az eddig megismert részek alapján az időmértékes verselés további vizsgálata. A versláb fogalma. A hexameter. Házi feladat: Verssorok elemzése.

6. óra. (Vegyes típusú óra.)

A házi munka ellenőrzése. A negyedik levonás bemutatása. Matyi beváltja ígértét. A segítség kérdése: Matyi társakra talál. A cselekmény tetőpontja. A megoldás. A mű egészének mondanivalója. Házi feladat: Miért sikerült Matyinak a bosszúállás? (Rövid megokolás írásban.)

7. óra. (Gyakorló óra.)

A II. irodalmi dolgozat megírása. A Ludas Matyi alapján előkészítés: Hogyan kell eseményt elbeszélni? A dolgozat címe: Matyi vásárba indul. Vagy: Kikapott Dübörögi.

8. óra. (Gyakorló óra.)

A dolgozat javítása tartalmi szempontból. Sikerült-e az elbeszélés? Dolgozatok elemzése, a tanulságok levonása. Egyéni javítás.

9. óra. (Ismétlő óra.)

A Ludas Matyiról tanultak összefoglalása, rendszerezése. Főkérdés: Miért lett a Ludas Matyi népünk kedvelt olvasmánya? Válaszadás a mű egésze alapján. Tartalom, a jellemek, az eszmei mondanivaló, a nyelv.

10. óra. (Számonkérő óra.)

A tanult ismeretek számonkérése. A legfontosabb kérdések: Milyen körülmények között született a Ludas Matyi? Melyek a legfontosabb események? Melyek Matyi jellemző tulajdonságai? Mi a mű mondanivalója? Milyen a mű verselése? Házi feladat: Előkészület a következő fejezet tanulmányozásához.

Ez a tematikus terv már segítséget nyújt a téma feldolgozásának folyamatában. Jelen esetben felhasználhatóságát csak az ismétlő óra szempontjából vizsgáljuk. Többnyire lehetséges egy-egy téma (tárgykör) mondanivalóját, lényegét egy mondatban kifejezni. Ez az a gondolat, végső megállapítás, amelyet a nevelő előre lát, amelyhez az anyag egészének ismerete el kell, hogy juttassa a tanulókat is. Amikor ezt a tema-

tikus tervben megfogalmazzuk, akkor az ismétlés központi problémája adva van, mert e köré csoportosítható a téma egész anyaga. Az egyes órákkal kapcsolatban az óra tárgya, a központi fontosságú problémák, az óra legfontosabb tennivalóinak megjelölése szerepel a tematikus tervben. Erre is támaszkodhatunk az ismétlő óra előtt, a terv alapján könnyen összeállíthatjuk az ismétlés legfontosabb kérdéseit. A lényegesnek a lényegtelenről való elkülönítése nem okoz gondot, mert ezt már a tematikus terv összeállításakor elvégeztük. Ha nincs tematikus terv, megháromszorozódik az előkészítés időtartama. Újra végig kell gondolni az egész folyamatot, át kell nézni az egyes órákra készített vázlatokat. A tematikus tervezéssel elérjük, hogy ami a téma (tárgykör) lényege, minden pillanatban együtt van, rendelkezésünkre áll. Nem fordul elő, hogy »kapásból« állítjuk össze, mit is teszünk az ismétlő órán. Az itt közölt terv alapján megfigyelhető lesz, hogy milyen nagy segítséget jelent az óracsoportok előzetes megtervezése.

A tematikus terv kiindulópont, a tervszerűség alapja, de nem minden az ismétlő órára való előkészítés hosszú útján. Az ismétlő óra sikere nagymértékben függ attól, mennyire emlékszünk vissza az egyes órákon történetekre. Ezért nagyjelentőségű minden egyes óra elemzése. Nincs itt szó bonyolult tennivalóról. Az esetek többségében megtörténik ez az önvizsgálat. Többnyire távirati stílusban megállapítjuk magunkban, amikor befejezzük az órát, hogy mi sikerült, mi nem, melyik tanuló hogyan, milyen mértékben tette magáévá, értette meg az anyagot. Ezt a ki nem mondott néhány megállapítást tanácsos leírni. Erre való óravázlatunk »megjegyzés« rovata. Miért van erre szükség? Feljegyzéseinknek igen nagy hasznát vesszük az ismétlő órán. Meg kell szilárdítanunk az ismeretanyagot. Jó tudni, milyen mértékben sajátították azt el tanítványaink, hol vannak »gyenge pontok«. Nehéz lesz megoldani ezt a feladatot feljegyzések nélkül! Milyen természetűek legyenek ezek a feljegyzések? Történelemtanárnak az általános iskola VI. osztályában »Az Árpád-kori Magyarország« című téma egyes óráin a következőket jegyezte fel: Egyeseknél zavaros a falusi földközösség fogalma... Többben nem tudták, hogy mi a regálé... A pénzgazdálkodás — természeti gazdálkodás című anyagot jó lesz még egyszer magyarázni... Nem tudják biztosan a következő évszámokat: 895, 1052, 1241... Felesleges tovább itt arról írni, hogy szükség van-e ilyen feljegyzésekre. Egy-két emlékeztető szó egy óráról csekélységnek tűnik, mégis nagyon fontos tennivaló. Az ismétlő órára való előkészítés mulaszthatatlan tennivalója.

Eddig az ismétlő órára való előkészítés távolabbi tennivalóiról esett szó. Az előkészítés utolsó fázisa az óra vázlatának elkészítése. Az oktatási folyamatról vázlatosan az előzőekben elmondottak már mutatták, hogy mi is az ismétlő óra célja. Egy szovjet pedagógus így jelölte meg: [7] Az ismétlési óra általános célja a tanult anyag rögzítése, ismétlése, rendszerezése és általánosítása, további elmélyítése. A célból adódik, hogy az órára speciális szempontok szem előtt tartásával kell előkészülnünk. A tanárnak alaposan át kell gondolnia, hogy mit kell tenni és hogyan. Mikre terjedjen ki a figyelmünk az ismétlő óra vázlatának összeállításában? [8].

Az óra tartalmával (anyagával) kapcsolatban: Meg kell határozni az ismétlendő ismeretek körét. Ha több órán át kell ismételni, az anyagot szét kell osztani egyes órákra. Differenciálni kell az ismereteket, ki kell emelni a lényegét. Ki kell jelölni a központi fontosságú kérdéseket, tisztázni kell, hogy a tanulók mennyire tudják jelenleg az anyagot. El kell dönteni az ismétlési sorrend kérdését. (Eredeti elrendezés, vagy új szempont szerint történjen az ismétlés?) Gondolni kell arra, hogy milyen módon fejlesztjük tovább a tanulók ismereteit. El kell készíteni az egyéni feladatokat, ki kell jelölni a házi feladatot.

Az órán alkalmazott módszerekkel kapcsolatban: Ki kell jelölni, hogy a módszerek milyen kombinációja a legcélravezetőbb. (Beszélgetés, kirándulás, kísérlet, stb.) Elő kell készíteni a szükséges eszközöket.

Hogyan lehetséges ennyi szempontra ügyelve tervezni? Honnan lehet anyagot szerezni hozzá? Nincs ok aggodalomra, ha van tematikus tervünk. E szempontok között nincs »másodlagos«, mindegyik fontos. Mégis, a gyakorlatot figyelve, a legtöbb fejtörést az ismétlő órára való előkészülés során az úgynevezett »új szempont« okozza. Mit jelent »új szempontok szerint ismételni? Van-e egyáltalán ilyen »új szempont«? Mikor ismételjünk így? A didaktikai és módszertani irodalomban e tekintetben még nagyon a kezdet kezdetén járunk. A helyes megítéléshez közelebb visz, ha megfontoljuk a következőket: »Ismételni valamilyen új szempont szerint akkor lehet, ha a tanulók az anyagot jól, szilárdan tudják... Ha ez nincs meg, akkor az ismétlés eredménytelen, és összezavarja a tanulók halvány képzeit... Egyébként az ismétlő órák úgynevezett 'új szempontja' alaposabb megvilágítást kívánna. Az elméleti és módszertani írások általában figyelmen kívül hagyják, hogy a legtöbb esetben nem szoros értelemben vett 'új szempont' szerint ismétlünk, hanem kiemelünk valamilyen, már az új anyag elsajátításakor a tárgyban megadott vitatkozást. E 'kiemelt szempont' alapján rendezzük át a tanulók ismereteit.« [9].

Az »új szempont« szerinti ismétlés kérdésében, a szóhasználatban óvatosságra intenek ezek a megállapítások. Alkalmazása a fentiek szerint csak akkor helyes, ha tanítványaink tudják az anyagot. Ezt a tudást megadhatják a téma (tárgykör) új anyagot feldolgozó órái, vagy az ezek után beiktatott »egyszerű« ismétlő óra, melyen nem történik más, mint az anyag eredeti sorrendben történő reprodukáltatása a megszilárdítás céljából. Ez a megfontolás a tanulók tudásának színvonala felől közelíti meg a problémát. A másik szempont a tanított anyag természetéből következik. Megengedi-e, hogy sorrendet változtassunk, illetve bizonyos szempontot (szempontokat) kiemeljünk? Több tantárgyban lehetséges az ilyen megoldás. (Történelem, irodalom, földrajz.) Más tantárgyak viszont kevesebb lehetőséget nyújtanak. (Matematika, fizika, kémia.) Több esetben az anyag belső logikája nem engedi meg az átrendezést. Az alkalmazás lehetőségét egy példán kívánom bemutatni.

Történelem, általános iskola VI. osztály.

Az ismétlő óra tárgya: Az Árpád-kori Magyarország.

A tanulók az egyes órákon sok új ismerethez jutottak, amelyeket kellő mértékben el is sajátítottak. Unalmas lenne jelen esetben megint

»előlről kezdeni« az első óra anyagának reprodukálásával és folytatni a második, harmadik, stb. órákéval. Ez nem tenné lehetővé a tanulók tudásának bővítését, nem jutnának újabb következtetésekhez. Célszerűbb bizonyos szempontok szerint végezni az ismétlést. A tanár az óra elején bejelentette, hogy a következő szempontok alapján ismétlik a téma egész anyagát: a) a feudális rend kialakulása, válsága és megszilárdulása; b) hogyan gazdálkodott a magyarság a feudalizmus kialakulásának időszakában; c) harcaink az országot fenyegető külső ellenség ellen az Árpádok alatt. Ilyen módon egy-egy szempont köré csoportosította az ahhoz tartozó anyagot, függetlenül attól, hogy az első, vagy pl. a negyedik órán tanulták. E vázlatos leírásból kitűnik, hogy úgynevezett »kiemelt szempontok« alapján történt az ismétlés.

Másként folyt le egy történelemóra a VIII. osztályban. A tanulók elsajátították »Az 1848-as forradalom és szabadságharc« című tantervi téma anyagát. Az új anyagot feldolgozó órák után következő ismétlő órán végighaladtak a történelmi eseményeken mégegyszer a tankönyvi sorrend szerint, így ismereteik megszilárdultak. A második ismétlő órán a tanár a következő szempontok szerint végezte a rendszerezés és általánosítás igényével felleépő ismétlést: Miért bukott el a szabadságharc? Az óra folyamán idézték az eseményeket. Ez könnyen ment, mert az ezekkel kapcsolatos ismereteik szilárdak voltak. Mérlegelték az eseményeket abból a szempontból, hogy mennyiben voltak azok kedvezőek vagy kedvezőtlenek a szabadságharc kimenetelét illetően. Ezúton általánosításokhoz jutottak, melyek összegezése felelet volt a felvetett kérdésre. A szabadságharc bukásának oka a kedvezőtlené vált nemzetközi helyzet, a forradalom ellen felsorakozott túlerő, illetve a belső gyengeség volt. Az ismétlés szempontja új volt ez esetben, hiszen az egyes órákon nem mérlegelték az eseményeket a bukás szempontjából.

A vázlatosan elemzett órák felépítését nagymértékben befolyásolta az ismétlés egy, vagy több »kiemelt«, vagy »új« szempontja. Itt megjegyzem, hogy az elsőként elemzett történelemórán a tanár közvetlenül az óra előtt adta meg az ismétlés szempontjait. Megtehetette volna, hogy a megelőző órán már közli tanítványaival ezeket a szempontokat azzal az utasítással, hogy ezek alapján készüljenek az ismétlő órára. Ez az eljárás ismét más felépítéshez vezetett volna. A szempontok közlése, felírása helyett a tanulók beszámolóira kerülhetett volna sor. E megjegyzés kapcsán az ismétlő órák strukturáját meghatározó tényezők vizsgálatában egy lépéssel tovább haladhatunk. A strukturát a fent említett szempontokon kívül más tényezők is befolyásolhatják. Így a választott módszer is. Más lesz egy földrajzi téma ismétlése a beszélgetés módszerét alkalmazva a tanteremben, mintha azt az órát a szabadban, kirándulás formájában tartjuk meg. Az előbbi történelemóra is másként alakult volna, ha a tanár múzeumba viszi el tanítványait és ott az Árpád-kori emlékekre támaszkodva ismételt volna. A módszer megválasztásának tekintetében túl kell jutnunk azon a gyakorlaton, hogy az ismétlő órákon alkalmazható »mindenható« módszer a beszélgetés. Van már példa arra, hogyan lehet ismételni kirándulás, múzeumlátogatás, kísérletek végeztetése közben. Döntő e tekintetben a tanár tudása

és találékonysága. Ne mindig a számunkra legkényelmesebb módszert válasszuk!

Az előkészülés szempontjainak szem előtt tartásával, a már meglévő anyag birtokában (tematikus terv, az egyes órákról készített rövid feljegyzések) előkészülésünket az óravázlat megírásával befejezettek tekinthetjük. Az alapos előkészület fél eredmény. A munka sikere a gyakorlatban, majd az órán dől el. A fáradságot jelentő előkészület gyümölcsei ott érnek meg. Iskolánkban Fazekas Mihály: Ludas Matyi című művének anyagát a következő vázlat alapján vezetett ismétlő órán szilárdították meg:

Az óra felépítése:

1. Fazekas Mihály műve ma is kedvelt olvasmány. Mi ennek az oka?
2. Az ismétlés fő kérdésének felvetése: Miért lett Ludas Matyi népünk kedvelt olvasmánya? Ahhoz, hogy a kérdésre feleletet adjunk, szükségünk lesz az előző órákon tanultakra. Miben keressük a választ?
3. Az ismétlés terve: a) A mű tárgya és mondanivalója. b) Matyi és Döbrögi jellemzése. c) A mű szerkezete és nyelve.
4. Az ismétlés elvégzése az összeállított terv szerint:

a)

Mit tudtok Fazekas Mihályról? Milyen körülmények készítették műve megírására? Honnan vette művéhez az anyagot, kiktől ír? Mit mutatott be elbeszélő költeményében? Mi Fazekas mondanivalója? Táblára: Fazekas Mihály műve tárgyát az elnyomott jobbágyság életéből vette, példát mutatott.

b)

Kiket állít a középpontba? Mit fejez ki a két ember szembeállításával? Milyen fiú volt Matyi? Melyek legjellemzőbb tulajdonságai? Mit példáz cselekedete? Hol találkoztunk legelőször Döbrögivel? Miért tudott palotát építeni? Hogyan viselkedik a bosszúálló Matyi megjelenésekor? Mi lett a sorsa Matyinak? Döbröginek? Táblára:

Matyi:

Ki akar törni a jobbágysorból, tehetséges, elszánt, bízik erejében, meg tudja félemlíteni az elnyomót. Győz.

Döbrögi:

Önkényes, kegyetlen, gyáva ember, a szegények kizsákmányolása árán gazdagodik, korlátolt, hiú, gyáva. Összeroppan.

c)

Hol mutat hasonlóságot a Ludas Matyi a népmesével? Hogyan nyilvánul meg ez a hasonlóság a tartalomban? A felépítésben? Kiknek szánta művét? Hogyan mondotta el az eseményeket? Mi mutatja, hogy Fazekas Mihály ismerte a nép nyelvét? Mit tudtok a verselésről? Táblára: A mű tartalmában, felépítésében a népmesékre hasonlít, a költő a nép nyelvén adja elő az eseményeket.

6. Válasz az óra elején felvetett kérdésre:

Elmondás a táblai vázlat alapján.

6/a. Utasítások a Ludas Matyival való további foglalkozásra: Móricz Zsigmond színdarabot írt Fazekas műve alapján. Olvassátok el!

7. A házi feladat kijelölése:

Miért lett a Ludas Matyi népünk kedvelt olvasmánya? (Szóbeli.) Mit tanul-tam Ludas Matyitól? (Írásbeli.)

Az ismétlő órára való előkészületről itt elmondottak — az előkészülés fázisai — a következőkben összegezhetők:

- a) A téma (tárgykör) óráinak tematikus megtervezése.
- b) A téma egyes óráin adatgyűjtés az ismétlő órára.
- c) Az ismétlő óra vázlatának elkészítése.

Az ismétlő óra vezetése nagy figyelmet követel a tanár részéről, mert az órán a nehézségek garmadával jelentkeznek. Az óra sajátos jellegéből következnek ezek a nehézségek. Ismétlő órát vezetni nehezebb, mint az új anyagot feldolgozó órát. Sok pedagógus iszonyattal gondol ezekre az órákra és a tanulók körében is az a felfogás uralkodik, hogy nem jó az ismétlő óra. A gyerekek mindig újat szeretnének tanulni. Megemlítik, hogy azért nem szeretik, mert unalmas. Elvesztik kedvüket, amikor megtudják, hogy ismétlés lesz. Gyakran mi tanárok »rontjuk el« a gyereket. Az ismétlő órán nagy energiával kell dolgoznia a tanárnak is, a tanulónak is. A tanulók aktivizálása az új anyag feldolgozása során is gyakran próbára teszi a nevelőt. Mivel az ismétlő óra nem ígér »újat«, a tanulók érdeklődése csökken. Sokan úgy vélekednek, hogy az ismétlés — melynek alapja a felidézés — nem nehéz. Ez azonban tévedés. A felidézés csak akkor megy könnyen, ha kialakulnak a kapcsolatrendszerek, az asszociációs kapcsolatok. Ezek azonban az ismétlő óra időpontjában még nem elég szilárdak, csupán kialakulóban vannak. Az óra célja éppen ennek a kialakulóban lévő kapcsolatrendszernek a megszilárdítása. Amikor a felidézés nehezen megy, nincs helye a tanár türelmetlenkedésének.

Ismétlő órán foglalkoztatjuk az emlékezetet, a gondolkodást. A figyelem állandó jelenléte szükséges az óra folyamán. Az egész tudatot igénybe vesszük. Ennek következtében a tanulók gyorsabban fáradnak, mint más órán, annak ellenére, hogy nem tanulnak újat. Nem ritka jelenség az, hogy a tanulók egy része »lemarad« az osztálytól. Gondoljunk csak arra, hogy pl. az óra 10. percében beszélünk egy tényről, teszünk egy megállapítást. Néhány perc múlva (mert gyorsan kell haladni) már egy másik tényt idéztetünk, újabb következtetést fogalmazunk. Ilyenkor fordul elő, hogy az osztály zöme velünk halad, egyesek azonban még az előző gondolatkörben maradtak, »tovább gondolkoznak« és így elakadtak. Ezt a lemaradást nagyon nehéz észrevenni.

Az előzőekben vázlatosan szóltam néhány nehézségről. Már az előkészülés idején számolni kell ezekkel a nehézségekkel, az óra vezetése közben pedig állandóan gondolni kell ezekre. Mielőtt leírnék néhány ismétlő órát, szükségesnek tartom idézni azt, hogy milyen követelményeket támaszt a pedagógia az ismétléssel kapcsolatban. »A végzett anyagnak csak olyan ismétlése célravezető, amelynek folyamán a tanulók minden tényt, ítéletet, következtetést, szabályt és törvényt, stb. úgy tudatosítanak és idéznek fel magukban, mint fogalmak és képzetek befejezett egész rendszerének szerves részeit: csak az ilyen munka vezet az anyag igazi birtokbavételéhez, tartós elsajátításához.« [10].

Ezek a követelmények arra köteleznek, hogy ne csak a tényanyagot, hanem az azokhoz kapcsolódó általánosításokra is terjedjen ki a figyelmünk az ismétlő órán. Mindez nem lehetséges a tanulók aktív részvétele nélkül. Az órát vezető tanárnak biztosítania kell az aktivitást. Olyan módon kell vezetnie az órát, hogy minél több tanuló szerepeljen, mindenki dolgozzon. Most látszik meg, hogy mennyire fontos az alapos előkészítés! Ezért van szükség a módszerek kombinációjára is. Az általam megfigyelt és a következőkben leírt órákat a nevelők alapos előkészü-

lésre támaszkodva, a fentebb vázolt nehézségek ismeretében vezették. Ugy gondolom, néhány óra leírása gondolatébresztés céljából nem lesz haszontalan.

Földrajz, általános iskola VI. osztály.

Az óra anyaga: A Szovjetunió tájairól tanultak összefoglalása.

A téma (tárgykör) feldolgozására a tanár eddig 8 órát fordított. Az elsőt bevezette a témát, ezt követte 6 egyes típusú óra, amelyeken megismerték a tanulók a Szovjetunió egyes tájait. Ezek után következett az ismétlő óra. Az órán a következőket lehetett megfigyelni:

1. A tanár az óra megszervezése után közölte a tanulókkal, hogy mi a jelen óra feladata, majd felvetette a következő kérdést: Milyen hasonlóságokat és különbségeket mutatnak a Szovjetunió tájai?

2. A felvetett kérdés »mozgósította« a tanulókat. Néhányan — a megfontolás nélkül gondolkozik — már jelentkeztek is, hogy választ adjanak az óra központi kérdésére. A tanulók többsége azonban nem tudta ilyen hirtelen »átgondolni« az anyagot. A tanár segítségükre sietett azzal, hogy megmagyarázta, hogyan lehet erre a kérdésre feleletet kapni. Fel kell használni, amit az előző órákon tanultak. Táblázatot kell készíteni. A tanulók kíváncsian várták, milyen is lesz a táblázat.

3. Megkezdődött az ismétlési munka. A tanár kérdéseket tett fel: Milyen sorrendben tanultunk a Szovjetunió tájairól? A válasz után a tanulók a füzetükbe, a tanár a táblára írta a sorrendet, balról jobbra haladva. (Táblás vidék, Krím és Kaukázus vidéke, Káspi mélyföld, Szovjet Közép-Azsia, Délszibériai hegyvidék, Kelet-Szibéria.) Ezzel elkészült a táblázat fejléce. Milyen sorrendben tanultunk az egyes tájakról? — hangzott a következő kérdés. Felszín, éghajlat, vízrajz, növényzet, állatvilág, ásványok. Ezeket felülről lefelé haladva, szintén leírták. A táblázat közös munkával ezzel el is készült. A tanár megcsillantotta, hogy mit tudnak majd meg a táblázatra támaszkodva. Ismétlés közben nem követték a tankönyvi sorrendet. Az egyes órákon a tankönyv felépítése szerint haladva, egy-egy tájjal mindent megtanultak (felszín, éghajlat, vízrajz, stb.). Most valamennyi táj felszínéről, éghajlatáról, stb. »együtt«, minden tájegység vonatkozásában folyt az ismétlés. Ez az elrendezés új szint jelentett az órában. A tanár a beszélgetés módszerét alkalmazta. Az eredményeket rögzítették a táblázat megfelelő rovatában. Pl. A Táblás-vidékkel kapcsolatban a rendelkezésre álló kis négy-szögbe ez került: tábla, jégkori törmelék, lösz (írással), röghegység (jellel).

A rendszerezés után következett az elkészített táblázatra támaszkodva az eddig még nem látott összefüggések megállapítása. Ezek újak voltak a tanulók előtt, csak a téma anyaga egészének ismeretében voltak megfogalmazhatók. Néhányat ezekből a megállapításokból: A legváltozatosabb a Táblás-vidék felszíne... A Szovjetunió területének nagy része a kontinentális éghajlati övbe esik... A legtöbb folyó a Táblás-vidéken található... Az állatvilág a Káspi mélyföldön a legszegényebb, mivel a növényzet gyér, mert kevés a csapadék... stb. Minden tanuló-nak volt alkalma felelni. A tanár helyesen járt el, amikor ilyen megoldással ismételte a téma (tárgykör) anyagát.

4. Az óra azzal fejeződött be, hogy a tanár véleményt mondott az osztály tudásáról, szolt a gyengébbekhez, megdicsérte az iparkodókat. Ezt követően kijelölte a házi feladatot.

Az órán készített táblázat egy részlete:

	Táblás- vidék	Krím és Kaukázus	Kaspi mélyföld	Szovjet K.-Ázsia	Délszibériai hegyvidék	Kelet- Szibéria
Felszín	Tábla, jégkori törmelék, lösz, rög hg.	Fiatalsági lánc hg. Eur. hegyr.	Mélyföld —26 m	Turáni alföld, düne, barkán, lösz- háts.	Délszib. Óskori hegys.	Angara föld Pacifikus hg Vulkánok
Éghajlat	stb.					

Az előbbieken láttuk, hogyan lehet táblázatkészítéssel ismételni földrajzórán. A megoldás ilyen, vagy hasonló módja természetesen nemcsak a földrajzban lehetséges. Sikerrel alkalmazhatnak hasonló megoldást az irodalmat, nyelvtant, történelmet tanító nevelők is. Természetesen nem lehet minden anyagot táblázatba »kényszeríteni«. Ha a táblázatkészítés a munkát bonyolultabbá tenné, nem célszerű alkalmazni. Ez az ismeretek összezavarodásához vezetne. »Eredményét« mérlegre téve az ilyen ismétlésnek, meggyőződhetünk a helytelen alkalmazás káros voltáról. Az ilyen eljárásnál csak az rosszabb, ha oldalszám szerint feladja a tanár az anyagot, azzal az utasítással, hogy »ismételjék« át.

A fizika, kémia, élettelen természet anyagának egyes témái arra adnak lehetőséget, hogy *kísérleteket* mutassanak be, feladatokat oldjanak meg a tanulók és e közben ismétljenek. Az is lehetséges, hogy egy összetett feladat megoldása kapcsán minden szabályt, fogalmat ismételtessünk. Egy kísérletezésre és gyakorlati feladatok megoldására épített ismételő óra így folyt le:

Fizika, általános iskola VII. osztály.

Az óra tárgya: A mozgásokról tanultak ismétlése.

A tanár az óra előtt előkészítette azokat az eszközöket, amelyeket az egyes órákon tanításában használt. Minden kéznél volt, hogy a tanulók kísérletezhessenek. Előre megállapította, hogy ki, milyen kísérletet fog bemutatni, mely feladatot fogja elvégezni. Szinte minden tanulót foglalkoztatni kívánt.

Legelőször közölte az óra tárgyát és azt, hogyan fogják ismételni a tanultakat. Sorrend: 1. Egyenletes mozgások. 2. Az egyenletesen gyorsuló mozgás. 3. Az ingamozgás. 4. A mozgások törvényei. 5. A mozgást akadályozó erők.

A tervet a tanulók feljegyezték a füzetükbe. A tanár nem változtatta meg a tankönyvi sorrendet a tárgyalás idején sem, most sem. Az eredeti elrendezés sorrendjében ismételtetett. Hogy a tankönyvi sorrend ne vezessen az érdeklődés csökkenéséhez, megmagyarázta, hogy mit fognak tenni az órán. A sok eszköz és annak kilátásba helyezése, hogy kísérletezhetnek — felkeltette a tanulók érdeklődését. A megbeszélt sorrend alapján megindult a munka.

A tanár kérdései közül a következők voltak a legfontosabbak: Milyen mozgásokról tanultunk? Mutasd be az egyenletesen gyorsuló mozgást! (Egy tanuló a lejtőn bemutatja.) Mivel mérjük a sebességet? Mondj példát az egyenletes mozgásra! Mi a gyorsulás? Ezután a következő feladat megoldása következett: Ha egy autó egy óra alatt 30 km utat tesz meg, akkor 80 km út megtételéhez mennyi időre van szüksége? A feladat lerövidített szövegét, a megoldás menetét feljegyezték. Hogyan kell tehát kiszámítani az út megtételéhez szükséges időt? Válasz: $t = \frac{s}{v}$. A képletet bekeretezik kiemelés céljából. Újabb feladat: Egy gyorsvonal 2,5 óra alatt 200 km utat tesz meg. Mekkora a percenkénti sebessége? A feladatot megoldják. Hogyan kell tehát kiszámítani a sebességet? Válasz: $v = \frac{s}{t}$. Ezután a megtett út kiszámításával kapcsolatos ismeretek felújítása következett. Sebességem 53/perc. Milyen messzire jutok egy óra alatt? $s = c \cdot t$.

Milyen mozgásokra vonatkoznak az eddigi megállapítások? (Az egyenletes mozgásokra.) Mutasd be a szabadesést! (Egyszerű kísérlet.) Feladat: Toronyból követ ejtek le. 4 mp alatt ért földet. Hány méter utat tett meg? A megoldás most is közös munka eredménye: $s = s_1 \cdot t \cdot t$. Mutasd be az ingamozgást! Mitől függ a lengési idő? Bizonyítsd be kísérlettel! Mit tegyünk, ha késik az ingaóránk? Ha siet? Mutasd meg!

Hasonló módon foglalták össze a mozgástörvényekről és a mozgást akadályozó erőkről tanultakat. A gyakorlati jellegű feladatok, a kísérletek mindvégig ébren tartották a tanulók érdeklődését. Számos rövid,

de gondolkodtató feladatot kellett a tanulóknak megoldaniuk az órának ebben a részében is. A legfontosabbak ezek voltak: Miért szakad el az istráng, ha a ló hirtelen megrántja a kocsit? Miért üti meg a vállunkat az elsütött fegyver? A széles, vagy a keskeny korcsolya a jobb? Miért nem tudsz a vízben szaladni?

Az óra itt is a nevelő értékelésével fejeződött be. A mindenkire vonatkozó házi feladat mellett egyesek egyéni feladatot is kaptak. Ezek a következők voltak:

1. A hang sebessége 333 m/perc. Egy villámlás után 7 mp múlva halljuk a dörgést. Milyen messze történt a villámlás? 2. Milyen magasra kölnéd a hintát, ha azt akarnád, hogy egy lengése 3 mp-ig tartson? 3. Egy kútba kavicsot ejtünk. A kavics eleresztése után 3 mp múlva halljuk a loccsanást. Milyen mélyen van a víz? 4. Egy lejtőn guruló csille az első mp-ben 2,5 m utat tesz meg. Mennyi idő alatt ér le a 10 m hosszú lejtőn?

Az itt leírt fizikaóra végig élénk volt. A nagy aktivitás az eredményességet illetően is pozitív következtetésekhez juttat. A siker kiinduló pontjában a tanár tudása, képzettsége áll. Felismerte azt, hogy a szemléltetésnek nemcsak az új anyag tárgyalása során van helye, hanem ismétléskor is. Arra figyelmeztet ez az eljárás bennünket, hogy bizonyos esetekben szakítsunk azzal a gyakorlattal, hogy különböző segédeszközöknek csak az új anyag közlésekor van létjogosultságuk. Ismétléskor használjuk fel legalább azt az anyagot, amelyet az egyes órákon felhasználtunk. Ezen túl is juthatunk, amennyiben bizonyos ismétlő órára külön szemléltető anyagot hozunk össze. Az ismétlési mód ilyen megválasztása bizonyos újszerűséget biztosít, és ilymódon leküzdhetővé válik a munka sajátosságából következő sok nehézség nagy része. Ez ismét nemcsak a fizikaórákkal kapcsolatban tehető meg csupán. Bármely tárgy ismeretanyagának megszilárdítását segíthetik képek, rajzok, diapozitívek, idézetek, albumok. A tanár találékonyságán múlik, hogy mit készít, vagy mit készített el a tanulókkal. A leírt óra tanulsága az is, hogy nemcsak az új elrendezés biztosít újszerűséget, hanem az alkalmazott módszer is.

Nem könnyű feladat az általános iskola irodalmi olvasókönyveinek egyes témáit (tárgyköröit) ismételni. Gyakori eset, hogy a tárgykörön belül több író alkotása szerepel és ezek mondanivalója, az irodalmi művekhez kapcsolódó irodalom-elméleti ismeretanyag sokrétű, ezért nehéz megtalálni az ismétlés alapvető szempontját (szempontjait). Rendszerint több szempont köré csoportosítva lehetséges ismételni a téma anyagát. A következőkben egy ilyen ismétlő óra lefolyását ismertetem.

Magyar irodalom, általános iskola VI. osztály. A néppel tűzön-vízen át című téma anyagának ismétlése.

A tanár az óra tárgyának megfogalmazása után az ismétlés főkérdését írta fel a táblára: Mit tanulhatunk »A néppel tűzön-vízen át« című fejezet irodalmi alkotásaiából? Ezután megbeszélte a tanulókkal, hogy milyen sorrendben a legcélszerűbb az ismétlés. Összällították az ismétlés tervét: I. A művek mondanivalója. II. A levél felépítése. III. A lírai versek fajtái. IV. A hexameter.

A tervben meghatározott sorrend alapján megindult a munka a beszélgetés módszerével. A művek mondanivalóinak számbavétele előtt felsorolták a megismert műveket, ezek keletkezésének körülményeit, majd idézték ezek mondaní-

valóját. (Ez ismert volt minden esetben a tanulók előtt, csak így »együtt« nem látták még.) A megállapítások summáját fel is jegyezték. Ezután látták meg, hogy mi a közös Petőfi és Arany ténykedésében, gondolataiban. Ez juttatta el a tanulókat egy eddig még meg nem fogalmazott általánosításhoz, hogy az ember életének célja nem lehet más, mint a haza, a nép szolgálata. Ez »új ismeret«-ként jelentkezett az ismétlő órán. A megállapítások a következők voltak:

1. A költő feladata megírni azt, ami szép, ami jó (Petőfi levele alapján).

2. Mindennél jobban kell szeretni a szabadságot, gyűlölni a szolgaságot (Petőfi verses levele alapján.)

3. A hazáért minden áldozatot meg kell hozni. (Arany: Nemzetőr dal, Petőfi: Csatadal.)

4. A tanulók igen sok ismeretet szereztek a levélformáról az egyes órák során. Ezeket is összefoglalták. A következőket rögzítették: A levél felépítése: 1. megszólítás, 2. közlés — a levél legfontosabb része, 3. búcsúzás, keltezés, aláírás.

A versekkel kapcsolatban néhány műfaji vonatkozásról tanultak az egyes órákon. Nemcsak az e tárgykörben szereplő, hanem más helyen szereplő költeményeket is felidézett a tanár. Megállapították, hogy a Ludas Matyiban eseményeket beszél el a költő, viszont Petőfi Csatadalában nincsenek ilyen értelemben események. A versek tehát kétfélék. Ezután a lírai versekben mutatkozó különbségek megbeszélése következett. Összegezeként a következőket jegyezték fel: A vers: a) eseményeket beszél el, b) a költő érzéseit mondja el. A líra lehet: táj-líra, politikai líra, személyes líra.

Alaposan meg kellett vizsgálni Petőfi verses levelét a verselés szempontjából, mert — a tanár megfigyelései, tapasztalata alapján — több tanuló ismerete hiányosnak mutatkozott. Két verssort írtak a táblára. Elemezték a sorokat, megmondták és többször ismételték, mi a versláb. Újra látták, hogy a sorok hat verslábból tevődnek össze, az ötödik láb mindig daktilus. Ez a hexameter.

Az óra utolsó perceiben választ adtak arra, hogy mit is tanultak ebből a tárgykörből. A tanár házi feladatot is adott. Néhány mondatban írják le, miben mutat példát Petőfi és Arany? A téma egyes verseiről összefüggő feleletek adására elkészülni.

Az évközi ismétlő óráról még sok mindent el lehetne mondani. Nagyon sok adatra, óraelemzésre lenne szükség ahhoz, hogy az oktató munka e fontos részének minden vonatkozását elemezzük, a megfelelő, helyes általánosításokhoz eljussunk. E területen különösen azért kell az elméleti és gyakorlati munkát intenzívebben folytatnunk, mert a szocialista társadalom felépítése lehetetlen szilárd, tartós ismeretek nélkül. Az iskolában szerzett tudásra nagy szükség van az életben. Az ismereteknek az élet számára történő megőrzésében nagy jelentősége van az ismétlésnek. Ezért törekednünk kell arra, hogy egyre jobban, mind nagyobb eredményt elérve, használjuk ki az ismétlés által nyújtott lehetőségeket.

JEGYZETEK ÉS IRODALOM:

- [1] A dolgozatban felhasznált, az oktatásban leglényegesebb kérdéseit tárgyaló művek: Nagy Sándor: A didaktika alapjai (Akadémiai Kiadó, 1956.), Szokolozki István: Az oktatásban néhány kérdése (Tankönyvkiadó, 1953.), Bakonyi—Fehérvári: A tanítási órán folyó munka irányítása és ellenőrzése. (Pedagógus Továbbképző Intézet kiadványa.)
- [2] Berencz János: A szovjet pedagógia alkotó alkalmazása. (Köznevelés, 1956. IV. 15.)
- [3] Lásd: Fogarasi Béla: Logika. (IV. fejezet. »A történeti mozzanat a fogalmak dialektikájában« 9. §.)
- [4] E megállapítással ellentétben több szerző beszél az ismétlő óra különböző típusairól. Kairov: Pedagógia című művében két típust említ: a) a számon-

kérés és folyó ismétlés órája, b) a záró ismétlések órája. Szokolszky István: Az oktatástan néhány kérdése című munkájában írja: »Az ellenőrző és az ismétlő (rendszerező) órák nehezen különböztethetők meg egymástól. Az ismétlő órán ugyanis több tanuló felel és a legtöbbször adunk érdemjegyet.« (Im. 59—60. o.)

- [5] Bakonyi—Fehérvári: »A tanítási órán folyó munka irányítása és ellenőrzése« című munkájukban az idézett cím alatt az előkészítés fontosságát elemzik.
- [6] Berencz János: A tanítási folyamat logikai elemzéséről. (Pedagógiai Szemle, 1955. 1. szám, 46—51. o.)
- [7] Popov: Az ismétlő órák. Moszkva, 1952. (Dokumentáció.)
- [8] Az ismétlő órára való előkészítés szempontjait Nagy Sándor: A tanítási óra felépítése és elemzése című munkája alapján rendszereztem. (Szocialista Nevelés Könyvtára. 80. szám.)
- [9] Berencz János: A szovjet pedagógia alkotó alkalmazása. (Köznevelés, 1956. IV. 15.)
- [10] Каиров: Педагогика 158. o.

Шандор Надь:

О нескольких проблемах уроков повторения пройденного
в течение года

Автор определяет место типа урока в процессе обучения в школе. Занимается подготовкой к уроку, выдвигая значение тематического планирования в этом процессе, потом проведением уроков повторения пройденного. В работе находится несколько планов и описаний уроков по материалу обучения в общей школе, которые автор анализирует и использует во своих выводах.